

3. *Uniform Probate Code 1969* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uniformlaws.org/shared/docs/probate%20code/2014_UPC_Final_2015dec31.pdf.

4. *Law of Property Act 1925* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/20/contents>.

5. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/435-15.

6. *Wills Act 1837* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Will4and1Vict/7/26/contents>.

7. *Mellows, Anthony R. The Law of Succession*. 3rd ed. London; Butterworth, 1977.

8. *Паничкин В. Б., Боровик О. Ю. Наследственное право США / Паничкин В. Б., Боровик О. Ю.* – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 850 с.

9. *Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 12 лютого 2014 року у справі № 6-37755св13* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://npu.in.ua/images/documents/sprava6-37755_13.pdf.

Vasylieva V. V. The problems of the share inheritance in case when one of devisees dies before testator in Ukraine and countries of Anglo-American legal system.

The article studies the inheritance of legacy in case when death of the devisee was before the death of testator. The experience of the Anglo-American legal system was analyzed and the lack of established normative regulation of this issue in the Ukrainian legislation was discovered. The conclusion is that the most appropriate way of this issue regulation is establishing rule of contribution of the deceased devisee share among the other devisees in proportion to their shares.

Keywords: last will and testament, devisee, testator, testamentary succession, inheritance law of England and the USA.

Васильева В. В. Проблемы наследования доли наследника по завещанию в случае его смерти до открытия наследства в Украине и странах англо-американской правовой системы

Статья посвящена исследованию порядка наследования в случае смерти наследника по завещанию до открытия наследства. Автор проанализировал опыт стран англо-американской правовой системы и утверждает, что нормативное регулирование данного вопроса в украинском законодательстве отсутствует. Сделан вывод о том, что наиболее приемлемым вариантом регулирования данной проблемы является создание нормы о распределении доли умершего до открытия наследства наследника между другими наследниками по завещанию пропорционально их долям.

Ключевые слова: завещание, наследование по завещанию, наследственное право Англии и США.

УНІФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЯК ОДИН З НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НАУКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Гетманцев М. О.,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджується можливість уніфікації різних галузей процесуального права України як одного з можливих підходів до вдосконалення науки цивільного процесуального права. Розкрито основний зміст цієї категорії та проаналізовано останні думки науковців щодо проблеми оптимізації теорії та практики цивільного процесу.

Ключові слова: цивільне процесуальне право, цивільний процес, уніфікація процесуального права, наука цивільного процесуального права, вдосконалення науки цивільного процесуального права, розвиток науки цивільного процесуального права.

Трансформація наукових парадигм новітньої пори обумовлює актуальну необхідність відродження науки як соціального інституту в цілому та її галузевих форм зокрема. Неприпустимою є практика останнього часу, коли неефективний механізм державної підтримки призводить до безпідставного скорочення фінансування наукових проектів, штучного зменшення кількості спеціалізованих організацій, котрі займаються розвитком теоретично-правової думки, зневажливого

ставлення до вузівської гносеології та ризику загального занепаду цінності академічних знань в країні. У таких умовах особливо гостро постає проблема системного розв'язання існуючих перед кожною окремою галуззю права трансцендентних проблем. Для цивільного процесуального права останніх років особливо актуальною є наукова дискусія про можливість та необхідність уніфікації основних процесуальних галузей права нашої держави, що, на думку багатьох учених, сприятливо відіб'ється на загальному розвитку правозастосування та науки цивільного процесуального права.

Дослідженню окремих аспектів цього питання присвячено праці багатьох науковців, зокрема: С. С. Бичкової, В. І. Бобрика, Ю. В. Білоусова, О. В. Гетманцева, С. М. Гусарова, О. С. Захарової, О. В. Кіріяк, В. В. Комарова, А. В. Коструби, С. О. Короєда, О. Г. Лук'янової, В. М. Протасова, В. І. Тертишнікова, С. Я. Фурси, С. І. Чернооченко, М. М. Ясинка та інших. Водночас комплексного висновку щодо загальних результатів можливої уніфікації процесуальних галузей права нашої держави щодо розвитку вітчизняної науки у контексті судово-правової реформи досі не сформульовано.

Метою цього дослідження є аналіз існуючих наукових напрацювань у сфері уніфікації цивільного процесуального та господарського процесуального права для узагальнення їх впливу на загальний розвиток науки цивільного процесуального права.

Поряд з існуючою наближеністю та спорідненістю більшості інститутів сучасних процесуальних галузей права і відповідних положень процесуальних наук останнім часом дедалі більше науковців озвучують обґрунтовані твердження щодо наступної уніфікації цивільного процесуального, господарського процесуального та адміністративно-процесуального права. Як слушно наголошує В. І. Бобрик, право взагалі є уніфікованим регулятором суспільних відносин, і ця уніфікованість є невід'ємною ознакою кожної норми права, яка застосовується до невизначеної кількості схожих (одноманітних) правовідносин [1, с. 92].

Заслужують на увагу пропозиції тих науковців, які відстоюють твердження про необхідність інтеграції цивільного процесуального, господарського процесуального права і адміністративного процесу. Наприклад, на думку академіка В. В. Комарова, оскільки в основу конструкції цивілістичних процесів (усіх, окрім кримінального) покладені позов і позовне провадження, то базові інститути цивільного процесуального права і цивільного процесу можуть бути основою єдиного процесуального кодексу, який містив би правила розгляду цивільних, господарських і адміністративних справ [2, с. 39].

Поділяє подібний підхід і О. В. Слєпченко, яка вважає, що якісні зміни матеріального права обумовлюють необхідність відповідної трансформації і цивільного процесуального права. Уніфікація цивільного процесуального законодавства при цьому надала б можливість усунути як дублювання норм процесуальних кодексів, так і безпідставні відмінності у регулюванні порядку порушення провадження у справах, підготовки цивільної справи до судового розгляду, судового розгляду відповідних справ, перегляду та виконання судових рішень з таких справ судами загальної юрисдикції. На думку автора, це відповідало б світовим тенденціям розвитку цивільного процесу, які виражаються у подальшій його уніфікації (спрощенні та прискоренні) та оптимізації співвідношення загальних і спеціальних процесуальних норм при розгляді цивільних справ [3, с. 9].

Як зазначає С. С. Бичкова, уніфікація термінології у межах процесуальних галузей права призводить до забезпечення термінологічної єдності та внутрішньої узгодженості процесуальних термінів [4, с. 105].

Поряд із цим Т. В. Сахнова також наполягає на тому, що уніфікація процесуальної форми судового захисту суб'єктивних прав і законних інтересів – це загальна закономірність розвитку сучасного процесу, що у жодному випадку не означає формалізації цивілістичного процесу. Взаємозбагачення різноманітних форм захисту, внутрішня диференціація процесуальної форми і розвиток багатоманітності судових процедур – інша важлива закономірність, продовжує науковець. Тому уніфікація і диференціація процесу передбачають спільність критеріїв, обумовлених історичним розвитком механізму судового захисту [5, с. 3].

Незважаючи на таку однаковість науковців, теорія єдиного процесу досі не дістала свого визнання та оформлення у вітчизняному правознавстві у вигляді змістовно відокремленої галузі юридичних знань. Сформувавшись ще наприкінці XIX ст., зародки цієї ідеї, заснованої на індуктивному виявленні подібності більшості процесуальних галузей права, поступово трансформувалися у певний синтез загальнотеоретичних узагальнень і галузевої конкретики, корелюючи тим самим із традиційно-філософським співвідношенням загального і особливого. Інакше кажучи, в наш час закріпилася необхідність формулювання певної синтезуючої концепції для цієї загальнопроцесуальної сфери правового буття, адже виявлені спільні закономірності у динаміці панівних наукових підходів до розуміння законодавчо закріплених процесуальних форм і процедур мають бути сполучені таким чином, щоб з їх допомогою можна було ефективно вирішити актуальні проблеми і функціонування судової гілки влади і відправлення правосуддя у різних категоріях справ.

Слід відмітити, що далеко не всі дослідники цивільного процесуального права однаково схвально ставляться до цієї пропозиції. Зокрема, О. Г. Лук'янова зазначає, що злиття окремих

процесуальних галузей права не лише не матиме великого практичного значення, а й, навпаки, означатиме зниження ефективності процесуального регулювання [6, с. 128].

Наближену точку зору висловлює і О. А. Беляневич, яка наголошує, що питання можливості та доцільності прийняття єдиного процесуального кодексу (основ процесуального права) наразі не є актуальним для вітчизняної правової системи, а уніфікація національних галузей процесуального права може розглядатися лише як стратегічний напрям із невизначеним часом його реалізації у майбутньому [7, с. 21].

Небхідно зазначити, що у процесі уніфікації процесуальних галузей права слід послідовно здійснити науково виважену синхронізацію не лише окремих процесуально-правових норм відповідних законодавчих джерел, а й по можливості стандартизувати усі судові провадження та відповідні процедури цивільного процесуального права, господарського процесуального права та адміністративного судочинства.

Цивільне процесуальне право є тим складним правовим комплексом юридичних процедур, для успішної роботи якого необхідно, щоб його конструкція була наділена внутрішньою логікою, де кожен складовий інститут має бути скерований на виконання визначеної функції, направленої на реалізацію завдань цивільного судочинства. Проте такими самими ознаками в цілому наділені й інші процесуальні галузі вітчизняного права, зокрема, господарське процесуальне право та адміністративно-процесуальне право. Тому законодавче дублювання та штучна тавтологія основних процесуальних процедур у різних галузях судочинства навряд чи сприятиме майбутньому розвитку вітчизняної теорії та практики правозастосування, не робить доступ до правосуддя простішим, а саму процедуру вирішення певної справи не спрощує.

Сутнісною характеристикою процесуального права в цілому є за великим рахунком ступінь його справедливості, що виражається у комплексі покладених у його основу принципів та визначальних засад. Відомо, що кожен із трьох досліджуваних кодексів фактично відтворює конституційне положення про право на звернення до суду (ст. 55 Конституції України, ст. 3 ЦПК України, ст. 1 ГПК України та ст. 6 КАС України), а також закріплює однотипні принципи судочинства:

- здійснення правосуддя на засадах рівності перед законом і судом (ст. 5 ЦПК України, ст. 4² ГПК України, ст. 10 КАС України);
- гласність і відкритість судового розгляду (ст. 6 ЦПК України, ст. 4⁴ ГПК України, ст. 12 КАС України);
- державна мова судочинства (ст. 7 ЦПК України, ст. 3 ГПК України, ст. 15 КАС України);
- змагальність сторін (ст. 10 ЦПК України, ст. 4³ ГПК України, ст. 11 КАС України);
- обов'язковість судових рішень (ст. 14 ЦПК України, ст. 4⁵ ГПК України, ст. 14 КАС України) тощо.

Ці процесуальні акти характеризуються наявністю великої кількості тотожних інститутів, зокрема: регламентовано порядок використання автоматизованої системи документообігу (ст. 11¹ ЦПК України, ст. 2¹ ГПК України, ст. 15¹ КАС України); однаково визначається обсяг використаного у ході правосуддя законодавства (ст. 2 ЦПК України, ст. 4 ГПК України, ст. 5 КАС України); ідентично визначено підстави для відводу суду (ст. 20 ЦПК України, ст. 20 ГПК України, ст. 27 КАС України) тощо. Поширення таких загальнопроцесуальних категорій різних процесуальних галузей права, як доказове право, процесуальне представництво, процесуальні форми захисту – фіксуються науковцями вже не одне десятиліття.

До формальних характеристик усіх процесуальних галузей права поряд із дефініцією «процесуальна форма» належать також і процесуальні функції, процесуальні строки, процесуальні витрати, процесуальні дії, процесуальні провадження, процесуальні стадії, процесуальні акти, процесуальні гарантії, процесуальний статус тощо. Тому у досліджуваних кодексах простежується і максимальна зближеність, а часто взагалі ідентичність і окремих процесуальних процедур та проваджень, наприклад, апеляційного (ст. 291–322 ЦПК України, ст. 91–106 ГПК України, ст. 184–209 КАС України), касаційного (ст. 323–352 ЦПК України, ст. 107–111³ ГПК України, ст. 210–234 КАС України) та інших.

В цілому ж загальні поняття, спільні інститути та однакові процедури здійснення судочинства можна сприймати не лише як зовні розрізнені характеристики різних процесуальних галузей права, що є доказовими підставами обґрунтування наявності спільних процесуальних знань, – вони становлять функціональний каркас цього процесуального моноліту.

Найбільш радикально до вирішення цього питання підійшла Н. А. Громошина, яка стверджує, що цивільне судочинство охоплює цивільний і господарський процеси, розмежування яких є питанням доцільності, а не сутності (тому наявні розбіжності у правовому регулюванні не мають під собою розумного підґрунтя і призводять лише до нових складнощів правореалізації). Так само і адміністративне судочинство, що виникло без жодних історичних причин на підставі лише політичної кон'юнктури, тому і відповідний кодекс є ще одним дублем та клоном ЦПК. Цілком достатньо, підсумовує автор, у проекті єдиного цивілістичного кодексу – Кодексу цивільного судочинства детально розробити

процедуру провадження у публічних правовідносинах, взявши до уваги та усунувши присутні сьогодні в процесуальних кодексах недоліки правового регулювання [8, с. 2805].

Все вищезгадане свідчить про те, що потенціал вдосконалення цивільного процесуального права на сучасному етапі розвитку вітчизняного державотворення не реалізований повною мірою. Визначальною запорукою підвищення його ефективності є забезпечені науково підтвердженим знанням системність та послідовність розв'язання існуючих проблем, серед яких визначальне місце посідає питання доцільності системної уніфікації таких процесуальних галузей вітчизняного права, як цивільне процесуальне право, господарське процесуальне право та адміністративно-процесуальне право. Таким чином, загальнопроцесуальна теорія, на нашу думку, має посісти самостійне і рівнозначне місце в системі наукових знань та правовій доктрині сучасності, оскільки предмет її правового регулювання охоплюватиме на рівні теоретичного узагальнення спільні закономірності конструювання і функціонування кожної юридичної процедури в сфері здійснення правосуддя. Очевидною перспективою розвитку і вдосконалення наукових знань у цій сфері є подальша плідна взаємодія та системне взаємозбагачення загальнотеоретичних і галузевих наукових підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бобрик В. І. Поняття, ознаки і передумови уніфікації цивілістичного процесуального законодавства та судочинства [Текст] / В. І. Бобрик // Теоретико-методологічні засади диференціації та уніфікації в цивільному, господарському і адміністративному судочинстві в Україні: монографія / За заг. ред. В. І. Бобрика. – К.: Ред. журн. «Право України», 2013. – С. 92–104.
2. Комаров В. В. Цивільний процес у глобальному контексті [Текст] / В. В. Комаров // Право України. – 2011. – № 10. – С. 22–44.
3. Слепченко Е. В. Гражданское судопроизводство: проблемы единства и дифференциации: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.15 [Текст] / Е. В. Слепченко. – Санкт-Петербург, 2011. – 29 с.
4. Бичкова С. С. Уніфікація процесуальної термінології [Текст] / С. С. Бичкова // Теоретико-методологічні засади диференціації та уніфікації в цивільному, господарському і адміністративному судочинстві в Україні: монографія / За заг. ред. В. І. Бобрика. – К.: Ред. журн. «Право України», 2013. – С. 105–110.
5. Сахнова Т. В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты [Текст] / Т. В. Сахнова. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – 676 с.
6. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права [Текст] / Е. Г. Лукьянова. – М.: Издательство НОРМА, 2003. – 240 с.
7. Беляневич О. А. Уніфікація й диференціація права і судових процесів у теорії права і процесуальній науці [Текст] / О. А. Беляневич // Теоретико-методологічні засади диференціації та уніфікації в цивільному, господарському і адміністративному судочинстві в Україні: монографія / За заг. ред. В. І. Бобрика. – К.: Ред. журн. «Право України», 2013. – С. 11–31.
8. Громошина Н. А. Судебная реформа: некоторые оценки и предложения [Текст] / Н. А. Громошина // Актуальные проблемы российского права. – 2014. – № 12 (49). – С. 2803–2805.

Hetmantsev M. O. Unification of procedural law as one of the scientific approaches to improve the science of civil law

In the article an author explores the possibility of unification of the different branches of procedural law of Ukraine as one of the possible approaches near improvement of science of civil law. Also basic maintenance of this legal category is exposed and the last looks of scientists are analyzed to the problem of optimization of the theory and practice of civil procedure.

Keywords: civil procedural law, civil process, unification of procedural law, the science of civil procedural law, improving the science of civil procedural law, science of civil procedural law.

Гетманцев М. А. Унификация процессуального права как один из научных подходов к совершенствованию науки гражданского права

В статье исследуется возможность унификации разных отраслей процессуального права Украины в качестве одного из возможных подходов к усовершенствованию науки гражданского процессуального права. Раскрывается основное содержание этой правовой категории и анализируются последние мнения ученых о проблеме оптимизации теории и практики гражданского процесса.

Ключевые слова: гражданское процессуальное право, гражданский процесс, унификация процессуального права, наука гражданского процессуального права, совершенствования науки гражданского процессуального права, развитие науки гражданского процессуального права.